

Т. Г. Олійник,

к. е. н., старший викладач кафедри економіки підприємств,
Миколаївський національний аграрний університет, м. Миколаїв

СУЧАСНИЙ СТАН І ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В МИКОЛАЇВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

T. Oliinyk,

senior lecturer, Department of Economics of enterprise, Mykolaiv national agrarian University, Nikolaev

MODERN STATE AND TENDENCIES OF DEVELOPMENT OF AGRARIAN ENTREPRENEURSHIP IN THE NIKOLAEV AREA

У статті розглянуто сучасний стан і тенденції розвитку аграрного підприємництва в Миколаївській області. Визначено, що роль підприємництва у розвитку суспільства можна висвітлити через його функції, а особливого значення набуває територіально-адміністративна функція підприємництва, що полягає в сприянні розвитку сільських територій, оскільки підприємництво є джерелом формування бюджетів місцевих сільських рад. Досліджено, що в регіоні нараховувалося 4 тисячі діючих сільськогосподарських підприємств, найбільшу питому вагу серед яких займають фермерські господарства — 83,5%, виробництво сільськогосподарської продукції на душу населення виявилось вищим, ніж у попередньому році на 9,1%, середньомісячна номінальна заробітна плата працівників сільськогосподарських підприємств на 25,4% нижча від середньообласного рівня. Виділено чинники, які гальмують розвиток аграрних підприємств у сучасних умовах господарювання. Запропоновано основні напрями прискорення розвитку підприємництва в економіці регіону.

The article considers current state and tendencies of development of agrarian entrepreneurship in the Nikolaev area. It is determined that the role of entrepreneurship in development of society can be illuminated through its functions, and the particular importance of the territorial-administrative function of the business, which is to promote rural development, because entrepreneurship is a source of formation of local budgets of rural councils. It was investigated that in the region there were 4 thousand of existing agricultural enterprises, the largest share of which are farm — 83,5%, agricultural production per capita was higher than in the previous year by 9.1%, the average monthly nominal wage of employees of agricultural enterprises by 25.4% below the average regional level. The factors that hamper the development of agricultural enterprises in modern conditions of managing. The basic directions of acceleration of development of entrepreneurship in the economy of the region.

Ключові слова: аграрне підприємництво, функції підприємництва, валова продукція, трудові ресурси, заробітна плата, інвестиції.

Key words: agricultural entrepreneurship, functions of entrepreneurship, gross output, labor, wages, investments.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ

Основою соціально-економічного розвитку країни в умовах ринкової економіки є підприємництво. Саме підприємницькі структури задовольняють попит на товари та послуги, формують додану вартість, створюють найбільшу кількість робочих місць. Особливого значення набуває розвиток підприємництва у сільському господарстві, оскільки гарантує продовольчу безпеку, постачає продукти харчування для населення та сировину для переробних підприємств, сприяє функціонуванню та розвитку сільських територій.

Однак в Україні аграрне підприємництво розвивається з певними труднощами. Серед головних проблем слід виділити слабку адаптацію аграрних підприємств до мінливого зовнішнього середовища, відсутність ефективного стратегічного управління ними, недосконалу

державну підтримку суб'єктів господарювання в галузі. Функціонування сільськогосподарських виробників відбувається в умовах зростаючої конкуренції на внутрішньому та зовнішньому ринках аграрної продукції.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблемними питаннями функціонування підприємництва займалися такі зарубіжні вчені, як І. Ансофф, П. Друкер, Р. Кантільйон, П. Самуельсон, Ж.-Б. Сей, Ф. фон Хайєк, Р. Хизрич, Й. Шумпетер та ін. Проблеми розвитку підприємництва в сільському господарстві стали предметом дослідження вітчизняних учених — В. Андрийчука, І. Баланюка, Ю. Губені, А. Забуранної, В. Збарського, В. Зіновчука, В. Липчука, Ю. Лупенка, О. Мазуренко, М. Маліка, А. Романової, П. Саблука, В. Сизоненка, Г. Черевка, Д. Шеленко, М. Шульського, В. Юрчишина, В. Якубіт та ін., але незважаючи на значний на-

Таблиця 1. Кількість діючих сільськогосподарських підприємств у розрізі організаційно-правових форм суб'єктів економіки на 01.11.2016 р.

	Кількість, одиниць	у % до загальної кількості
Господарські товариства	347	8,6
Приватні підприємства	261	6,4
Кооперативи	19	0,5
Фермерські господарства	3373	83,5
Державні підприємства	11	0,3
Підприємства інших форм господарювання	29	0,7
Усього підприємств	4040	100,0

Таблиця 2. Динаміка обсягів виробництва продукції сільського господарства у постійних цінах 2010 р., млн грн

Роки	Усі категорії господарств	У тому числі	
		сільськогосподарські підприємства	господарства населення
2010	7462,2	3893,7	3568,5
2011	8374,2	4557,7	3816,5
2012	6936,5	3527,1	3409,4
2013	9394,1	5288,5	4105,6
2014	8766,9	4988,6	3778,3
2015	8951,2	5003,4	3947,8
2016	9706,1	5656,0	4050,1
2016 у % до 2010	130,1	145,3	113,5
2016 у % до 2015	108,4	113,0	102,6

уковий внесок у розв'язання проблем розвитку аграрного підприємництва, чимало аспектів поки що залишаються нез'ясованими. Подальшого вивчення потребують питання, пов'язані з дослідженням чинників впливу на розвиток підприємництва в аграрному секторі, удосконаленням механізму формування і реалізації стратегій розвитку підприємництва та напрямів його активізації в сільськогосподарських підприємствах.

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ СТАТТІ

Метою дослідження є обґрунтування теоретичних та організаційних засад розвитку підприємництва у сільськогосподарських підприємствах Миколаївської області.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ З ОБґРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

Підприємницька справа — це специфічна діяльність, тісно пов'язана із заповзятливістю, тобто з особливими рисами окремих осіб — ділових людей. Підприємця характеризує сукупність різноманітних ознак, таких як уміння ризикувати, здатність поєднувати у часі виникнення ідеї з безпосередньою реальною дією щодо її здійснення, виняткова працездатність і т.д. Уміння приймати рішення і ризикувати при реалізації бізнес-ідей або проєктів називається підприємницькою здатністю, під якою мають на увазі особливий чинник діяльності, що сполучає в процесі її здійснення решту чинників у єдину систему.

Українські дослідники М.Й. Малік та О.Г. Шпикуляк у своїх працях відзначають важливе соціально-економічне значення підприємницької діяльності, яке базується на необхідності всебічного задоволення потреб суспільства [5]. Також М.Й. Малік визначає підприємництво, як діяльність щодо пошуку і створення нових можливостей, творчої руйнації стереотипів; підприємництво є сукупністю економічних, історичних, соціальних та юридичних відносин, особливим методом господарської діяльності, визначається підприємницьким середовищем, особистістю підприємця, стилем і типом його мислення та поведінки, історичним та психологічними аспектами [6].

Роль підприємництва у розвитку суспільства можна висвітлити через його функції. Н.Ю. Кубіній, О.В. Щелкунова, Р.В. Коломієць, В.І. Дідик дотримуються думки, що підприємництво виконує, крім локальних,

і загальні функції, зокрема економічну, соціальну, політичну, інформаційну, інноваційну, культурну, дослідницьку, глобалізацій, стратегічну та енвіроментальну [3].

В умовах децентралізації особливого значення набуває територіально-адміністративна функція підприємництва, що полягає в сприянні розвитку сільських територій, оскільки підприємництво є джерелом формування бюджетів місцевих сільських рад.

Кожна з вище перелічених функцій підприємництва характеризує сторони підприємництва, проте тільки у взаємозв'язку і взаємодії вони розкривають роль підприємництва у забезпеченні ефективного розвитку економіки та суспільства.

Економічна діяльність в галузі аграрного виробництва наразі представлена досить широким переліком суб'єктів господарювання різних форм власності (табл. 1).

Дані таблиці 1 показують, що на початок листопада 2016 р. у Миколаївській області нараховувалося 4 тис. діючих сільськогосподарських підприємств (zareєстрованих юридичних осіб та їхніх відокремлених підрозділів, для яких основним видом діяльності було вирощування однорічних, дворічних і багаторічних культур, відтворення рослин, тваринництво, змішане сільське господарство та допоміжна діяльність у сільському господарстві), за якими закріплено 1007,7 тис. га сільськогосподарських угідь.

Найбільшу питому вагу у структурі сільськогосподарських підприємств займають фермерські господарства — 83,5%. Господарські товариства, які займаються сільськогосподарською діяльністю, а також приватні підприємства становили у 2016 році відповідно 8,6% та 6,4%.

Найменшу питому вагу в структурі видів основних суб'єктів господарювання займають державні підприємства (0,3%) та виробничі кооперативи (0,5%). Це явище можна пояснити наслідками структурної перебудови економіки України, яка розпочалася у 1990-х роках, переорієнтацією державної політики на розвиток фермерських та приватних господарств.

Оскільки однією зі складових сталого економічного розвитку є забезпечення потреб нинішнього покоління, зокрема продуктами харчування, розглянемо динаміку виробництва валової продукції сільського господарства аграрними підприємствами та господарствами населення (табл. 2).

Аналізуючи динаміку обсягів виробництва продукції сільського господарства, бачимо, що у 2016 р. обсяг виробництва продукції сільського господарства складав 9706,1 млн грн, що на 8,4% більше, ніж у 2015 р. та на 30,1% — ніж у 2010 р. Збільшення обсягу виробництва продукції у 2016 р. порівняно з 2015 р. було характерно як для сільгоспідприємств (на 13%), так і для господарств населення (на 2,6%). Вклад аграрних підприємств у загальне виробництво продукції сільського господарства торік становив 58,3% (у 2015 р. — 55,9%).

Якщо розглядати динаміку виробництва продукції сільського господарства з погляду оцінки її як фактора стабільності та зростання ринку продовольства, то слід оцінювати цей показник у розрахунку на 1 особу (табл. 3).

Як видно з таблиці 3, виробництво сільськогосподарської продукції на душу населення в 2016 р. виявилось вищим, ніж у попередньому році на 9,1%, а в порівнянні з 2010 р. збільшилось на 33,7%. Збільшилось і виробництво продукції рослинництва на одну особу у 2016 р. у порівнянні з 2010 р. та 2015 р. на 48,7% та 11,6% відповідно. А от виробництво продукції тваринництва з кожним роком зменшується.

Одним із важливих факторів розвитку аграрного підприємництва є забезпеченість трудовими ресурсами. Так, у 2016 р. середньооблікова кількість працівників сільськогосподарських підприємств регіону склала 14,4 тис. осіб, що на 3,4%, менше, ніж у попередньому році. Їх частка у середньообліковій кількості працівників економіки області, як і у попередньому році становила 7,2%. Упродовж 2016 р. на зазначені підприємства прийнято 10,4 тис. осіб, тоді як звільнено 10,8 тис., що становило 72,4% та 75,1% від середньооблікової кількості штатних працівників по кожному показнику відповідно. Переважна кількість працівників (98,8%) залишили робочі місця з причини плинності кадрів (за власним бажанням, за угодою сторін, порушення трудової дисципліни). Валовий оборот робочої сили склав 147,5% і значно перевищив аналогічний показник по економіці області (55%), що у першу чергу зумовлено сезонним характером виробництва в аграрному секторі.

Ефективність використання трудових ресурсів переважно залежить від рівня мотивації робітників. Рівень оплати праці в сільському господарстві на 33% нижчий від середнього по економіці України. Скорочення сільськогосподарського виробництва і падіння життєвого рівня призводить до того, що значна частина працездатного населення витісняється з сільськогосподарських підприємств, посилюються безробіття і міграційні процеси [1].

Середньомісячна номінальна заробітна плата працівника аграрного підприємства у 2016 р. становила 3645 грн, що на 30,5% більше, ніж у 2015 р. та у 2,3 рази вище рівня мінімальної заробітної плати, що діяла у грудні 2016 р. (1600 грн). Водночас середньомісячна номінальна заробітна плата працівників сільськогосподарських підприємств була на 25,4% нижчою від середньообласного рівня (4887 грн) та на 6,9% — ніж на сільськогосподарських підприємствах України (3916 грн).

Аналіз стану підприємницької діяльності в регіоні показує, що аграрний потребує ефективної фінансової підтримки як на загальнодержавному так і регіональному рівнях. Розвиток аграрного підприємництва гальмують недосконала державна політика щодо його підтримання, високі податки, обмеження на окремі види діяльності, адміністративні бар'єри.

ВИСНОВКИ

Дослідження сучасного стану розвитку аграрного підприємництва регіону вказують на існування проблем, які потребують негайного вирішення, особливо важливою умовою є створення привабливого інвестиційного середовища для вітчизняних та іноземних інвесторів. Україна, в тому числі і Миколаївська область має великі можливості для активної діяльності інвесторів. Значний споживчий ринок, вигідне геополітичне розташування, багаті природні ресурси, кваліфіковану й водночас дешеву робочу силу, потужну наукову базу.

Література:

1. Варналії З.С. Основні аспекти розвитку підприємства: навчальний посібник / З.С. Варналії. — К.: Вид-во "Знання"-Прес, 2002. — 239 с.
2. Васильєва Л.М. Поняття і сутність підприємництва / Л.М. Васильєва // Вісник Дніпропетровського державного аграрного університету. — 2010. — № 1. — С. 175—178.
3. Кубіній Н.Ю., Щелкунова О.В., Коломієць Р.В., Дідик В.І. Соціальні та економічні аспекти приватного бізнесу на селі. — К.: Вид-во НАУ, 2011.
4. Купчак Б.Ф. Підприємництво: суть та умови здійснення / Б.Ф. Купчак // Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України:

Таблиця 3. Виробництво валової продукції в постійних цінах на одну особу, усі категорії господарств

Показники	Роки					2016 р. у % до	
	2010	2013	2014	2015	2016	2010 р.	2015 р.
Продукція сільського господарства – усього: у т.ч.:	6290	8023	7516	7708	8409	133,7	109,1
- продукція рослинництва	4693	6451	5912	6250	6977	148,7	111,6
- продукція тваринництва	1597	1572	1604	1458	1432	89,7	98,2

Таблиця 4. Динаміка середньомісячної номінальної заробітної плати у сільськогосподарських підприємствах Миколаївської області

Роки	Середньомісячна номінальна заробітна плата, грн	у % до попереднього року	у % до середнього рівня, який склався в економіці області
2010	1395	x	65,8
2011	1671	119,8	68,3
2012	1878	112,4	66,5
2013	2064	109,9	66,7
2014	2214	107,3	66,2
2015	2795	126,2	70,1
2016	3645	130,5	74,6

Збірник науково-технічних праць. — 2011. — Вип. 21.2. — С. 243—249.

5. Малік М.Й. Розвиток підприємництва в аграрному секторі економіки / М.Й. Малік, О.Г. Шпикуляк // Економіка АПК. — 2006. — № 4. — С. 3—10.

6. Основи аграрного підприємництва / П.Т. Саблук, М.Й. Малік, В.В. Зіновчук; За ред. М.Й. Маліка. — К.: Інститут аграрної економіки, 2000. — 582 с.

7. Шпикуляк О.Г. Інституціональне забезпечення розвитку та регулювання аграрного ринку: аналітична оцінка / О.Г. Шпикуляк // Економіка АПК. — 2010. — № 4. — С. 150—157.

8. Яворська В. В. Аналіз розвитку підприємництва в сільському господарстві Івано-Франківщини / В.В. Яворська // Інноваційна економіка. — 2016. — № 9—10. — С. 103—108.

References:

1. Varnalij, Z.S. (2002), *Osnovni aspekty rozvytku pidpryemnytstva [The main aspects of business development]*, Znannia, Kyiv, Ukraine.
2. Vasil'ieva, L.M. (2010), "The concept and essence of entrepreneurship", *Visnyk Dnipropetrovs'koho derzhavnoho ahrarnoho universytetu*, vol. 1, pp. 175—178.
3. Kubinij, N. Y. Schelkunova, O.V. Kolomiets', R. V. and Didyk, V. I. (2011), *Sotsial'ni ta ekonomichni aspekty pryvatnoho biznesu na seli [Social and economic aspects of private business in the village]*, NAU, Kyiv, Ukraine.
4. Kupchak, B.F. (2011), "Entrepreneurship: the nature and conditions of implementation", *Naukovyj visnyk Natsional'noho lisotekhnichnoho universytetu Ukrainy: Zbirnyk nauково-tekhnichnykh prats'*, vol. 21.2, pp. 243—249.
5. Malik, M. J. and Shpykuliak, O.H. (2006), "The development of entrepreneurship in agrarian sector of economy", *Ekonomika APK*, vol. 4, pp. 3—10.
6. Sabluk, P.T. Malik, M.J. and Zinovchuk, V.V. (2000), *Osnovy ahrarnoho pidpryemnytstva [Fundamentals of agricultural entrepreneurship]*, Instytut ahrarnoi ekonomiky, Kyiv, Ukraine.
7. Shpykuliak, O.H. (2010), "Institutional development and regulation of the agricultural market: an analytical assessment", *Ekonomika APK*, vol. 4, pp. 150—157.
8. Yavors'ka, V. V. (2016), "Analysis of the development of entrepreneurship in agriculture in Ivano-Frankivsk", *Innovatsijna ekonomika*, vol. 9—10, pp. 103—108.

Стаття надійшла до редакції 26.03.2018 р.